

การศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ
หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

A study of problems and community potential development based on needs
assessment in Ban Huang Mara, Village No. 5, Nong Krathum Sub-district,
Khai Bang Rachan District, Sing Buri Province

ภาสกร รอดแผลง
Paskon Roodplang

อาจารย์สาขาวิชาบริหารธุรกิจ วิชาเอกการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Corresponding Author: paskon.r@lawasri.tru.ac.th

Received: December 12, 2024. Revised: December 26, 2024. Accepted: December 28, 2024.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสังเกตภาคสนาม แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามความพึงพอใจ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานราชการ และตัวแทนประชาชน รวมถึงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่สมาชิกชุมชน จำนวน 30 คน

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เผชิญปัญหาความไม่แน่นอนด้านรายได้ พืชผลการเกษตรราคาต่ำ และขาดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพเสริม ชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาอาชีพโดยการแปรรูปผลผลิตการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า โดยมีข้อคิดเห็นร่วมกันว่าจะสร้างอาชีพเสริมโดยการทำข้าวเกรียบจากพืชผลในชุมชน สร้างตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ให้สามารถขายเป็นรายได้เสริม การอบรมเชิงปฏิบัติการที่จัดขึ้นช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้รับความรู้ในการแปรรูปผลผลิต การสร้างตราสินค้า และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ พร้อมทั้งสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนารายได้ของตนเองและครอบครัว ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม พบว่ามีความพึงพอใจในด้านเนื้อหา ($\bar{x}$ = 4.90, S.D. = 0.23) การดำเนินการ ($\bar{x}$ = 4.77, S.D. = 0.22) และวิทยากร ($\bar{x}$ = 4.85, S.D. = 0.19) อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: สภาพปัญหา, พัฒนาศักยภาพตามความต้องการ, การพัฒนาเชิงพื้นที่

Abstract

This study aimed to investigate the problems and community potential development based on needs assessment in Ban Huang Mara, Village No. 5, Nong Kratum Subdistrict, Khai Bang Rachan District, Sing Buri Province, Research instruments consist of field observation forms, focus group discussion guides, and satisfaction questionnaires and to develop the community's potential based on their needs. The research utilized focus group discussions involving community leaders, representatives from government agencies, and community members. The statistics used for data analysis were frequency, mean, standard deviation, and content analysis.

The findings revealed that most residents were engaged in agriculture but faced challenges such as income instability, low agricultural product prices, and a lack of collaboration for creating supplementary occupations. The community expressed a desire to enhance their livelihoods by adding value to agricultural products through processing, such as producing rice crackers, and by creating a brand and designing packaging. The training workshop provided participants with knowledge and skills in processing agricultural products, branding, and packaging design. The participants were able to apply this knowledge to generate additional income for themselves and their families. Satisfaction with the workshop was rated at the highest level in terms of content ($\bar{x}$ = 4.90, S.D. = 0.23), implementation ($\bar{x}$ = 4.77, S.D. = 0.22), and trainers ($\bar{x}$ = 4.85, S.D. = 0.19).

Keywords: Current Problems, Potential Development Based on Needs, Area-based Development

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนา ศักยภาพของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนและสมดุลในทุกมิติของชีวิต

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะแหล่ง ความรู้และปราชญ์แห่งการพัฒนาท้องถิ่น ที่สามารถเข้าถึงปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในแต่ ละพื้นที่ โดยได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ซึ่งเน้นการพัฒนาท้องถิ่น การผลิตและพัฒนาครู การยกระดับคุณภาพการศึกษา และการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้ดำเนินงานศึกษา และวิเคราะห์ชุมชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นค้นหาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชน เพื่อเชื่อมโยงโครงการพัฒนาเข้ากับแผนระดับพื้นที่อย่างเหมาะสม

พื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นชุมชนที่ ประชาชนส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการมีรายได้ที่ไม่แน่นอน พืชผลผลิตทางการเกษตรขายไม่ได้ราคา ขาด การรวมกลุ่ม และโครงสร้างประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากประชากรวัยทำงานย้ายไป ทำงานในเมืองหรือจังหวัดอื่น ด้วยปัญหาดังกล่าว จึงได้รับคัดเลือกพื้นที่ให้เป็นหนึ่งในชุมชนเป้าหมายสำหรับ การศึกษาครั้งนี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับหมู่บ้านให้เหมาะสมกับสภาพ และประเพณีท้องถิ่น รวมถึงสนองพระบรมราโชบายอย่างเป็นรูปธรรม และนำผลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนา ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน ชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนอง กระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนประกอบด้วยคำว่า "พัฒนา" และ "ชุมชน" ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ หลากหลายมุมมอง คำว่า พัฒนา (Development) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493

หมายถึง ความเจริญเติบโตหรือความก้าวหน้า เช่นเดียวกับความหมายในภาษาอังกฤษที่ระบุว่าคือ การทำให้สิ่งใดเติบโตหรือใหญ่ขึ้น ส่วน สุนทรี โคมิน อธิบายว่า การพัฒนาหมายถึงการส่งเสริมความกินดีอยู่ดีในมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2543) ด้าน เสถียร เหลืองอร่าม (อ้างถึงใน ทวี ทิมขำ, 2528) เน้นการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงในทางที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับ Dr. Batten ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชนของอังกฤษที่นิยามว่า "Development is change for the better" ส่วนคำว่า ชุมชน (Community) ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2525) อธิบายว่า ชุมชนคือพื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มประชาชนที่มีเป้าหมายและจุดมุ่งหมายร่วมกันในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เสถียร เหลืองอร่าม (อ้างถึงใน ทวี ทิมขำ, 2528) ระบุว่าชุมชนเป็นกลุ่มมนุษย์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตทางภูมิศาสตร์ที่ชัดเจน มีวิถีชีวิตและประเพณีเดียวกัน ในขณะที่ ประเวศ วะสี (2541) ชี้ว่าชุมชนคือกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทร และเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อรวมคำสองคำเป็น การพัฒนาชุมชน นักวิชาการเช่น Dunham (1958) ระบุว่าหมายถึง การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนโดยการร่วมมือกันช่วยเหลือตนเอง พร้อมรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก John Badcau (อ้างถึงใน จีรพรรณ กาญจนจิตรรา, 2520) เสริมว่าเป็นโครงการที่ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้ ขณะที่ Louis Miniclier (1956) มองว่าการพัฒนาชุมชนคือขบวนการทางสังคมที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่เน้นการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในมิติที่ครอบคลุม ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีการร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

แนวคิดการมีส่วนร่วม

สุปราวเลีย (Brownlea, 1987) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมคือการที่บุคคลได้รับโอกาสในการเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจและการประเมินผล ส่วนเบียร์เลย์ (Bearley, 1990) เน้นว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือ (Collaborative Process) และการใช้อำนาจร่วมกันเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) นอกจากนี้ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในทุกกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่การคิดริเริ่ม การตัดสินใจ การปฏิบัติ ไปจนถึงการรับผิดชอบผลลัพธ์ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท

เจมส์คัตตี ปิ่นทอง (2527) ระบุว่าการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งได้เป็น 4 ชั้น ได้แก่ การค้นหาปัญหา การวางแผนดำเนินงาน การลงทุนและปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล ในขณะที่ บัณฑิต อ่อนดำ (2545) ขยายแนวคิดเป็น 5 ขั้นตอน ซึ่งรวมถึงการกำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยแนวคิดนี้สอดคล้องกับ อคิน รพีพัฒน์ (2539) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและประสิทธิภาพ

White (อ้างถึงใน ประภัศร ปัญญา, 2536) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ การตัดสินใจว่าจะทำอะไรและทำอย่างไร การลงมือปฏิบัติ และการแบ่งปันผลประโยชน์ ส่วน Payakapan (อ้างถึงใน อุบลวรรณ สืบยุค, 2529) เสริมว่าการมีส่วนร่วมเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองและความเชื่อมั่นของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกัน ความรับผิดชอบ และความร่วมมือภายในชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม/องค์กรชุมชน

ประเวศ วะสี และโอภาส สุทธนารักษ์ (อ้างถึงใน เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่นๆ, 2545) ระบุว่า กลุ่มหรือองค์กรชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยองค์กรเหล่านี้เป็นการรวมตัวกันของประชาชนในลักษณะการสร้างพลังทางสังคมเพื่อถ่วงดุลอำนาจรัฐและอำนาจเงิน การรวมตัวดังกล่าวอาจเป็นทั้งการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการหรือที่มีกฎหมายรองรับ เช่น องค์กรนิติบุคคลหรือกลุ่มอาสาสมัคร จิตติ มงคลชัยอรัญญา (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) เสริมว่ากลุ่มเป็นการรวมพลังของคนเพื่อแก้ไขปัญหาและดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยลักษณะของการรวมตัวสามารถแบ่งเป็นการขอความช่วยเหลือจากภายนอกหรือการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

Reeves (1970) เสนอว่าองค์ประกอบสำคัญของกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำที่ดี สมาชิกที่มีความเต็มใจในการทำงาน วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การตัดสินใจอย่างอิสระ และการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิกในกระบวนการวางแผนและควบคุมการทำงานร่วมกัน สุนทร พูนเอียด (2533) เน้นถึงความสำคัญของการมีสมาชิกอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป วัตถุประสงค์ร่วมกัน การปะทะสังสรรค์เพื่อสร้างความเข้าใจ และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม นอกจากนี้ จิตติ มงคลชัยอรัญญา (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) กล่าวว่ากลุ่มควรประกอบด้วยสมาชิกที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกัน คณะผู้แทนที่มีความรู้ความสามารถ และคณะจัดการเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือความต้องการของกลุ่ม

สรุปได้ว่า กลุ่มหรือองค์กรชุมชนเป็นการรวมตัวของบุคคลในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน โดยมีลักษณะสำคัญคือการปะทะสังสรรค์ การสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และการทำงานร่วมกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละสมาชิก กลุ่มที่เข้มแข็งสามารถสร้างพลังในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการศึกษาดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน ชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยเก็บข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการนำกลุ่มข้อมูลที่ถูกรวบรวมไว้มาทำการศึกษา และวิเคราะห์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสังเกต โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการเฝ้าดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้น (สุรางค์ จันทวานิช, 2549) ผู้วิจัยใช้แบบสังเกตการณ์ที่ไม่มีส่วนร่วมกับชุมชน โดยการจดบันทึก การถ่ายภาพ และสังเกตการณ์

2. การสนทนากลุ่มจากผู้แทนชุมชน โดยดำเนินการสนทนากลุ่ม ตัวแทนชุมชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่มหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มส่วนราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ และกลุ่มตัวแทนชุมชน ข้อคำถามจะอยู่ในรูปแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) ภายใต้อะเด็น 1) บริบทและสภาพทั่วไปของชุมชน 2) ข้อมูลทางกายภาพ ศักยภาพชุมชน 3) โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม 4) สถานะเศรษฐกิจและรายได้ชุมชน 5) สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมในการให้ข้อมูล จำนวน 10 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2) กลุ่มส่วนราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ได้แก่ พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ ตำรวจ 3) กลุ่มตัวแทนชุมชน ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย แบบสังเกตภาคสนาม และแบบสนทนากลุ่ม

1. แบบสังเกตการณ์ภาคสนาม (Observation Form) ผู้วิจัยใช้การจดบันทึก ถ่ายภาพ สังเกตการณ์เพื่อหาประเด็นสำคัญ ในด้านสถานที่ตั้งของชุมชนบ้านห้วงมะระ อาชีพของชุมชน วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชุมชน และธุรกิจชุมชน

2. แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มตัวแทนชุมชน โดยใช้คำถามปลายเปิด ซึ่งประกอบด้วย 1) บริบทและสภาพทั่วไปของชุมชน 2) การประกอบอาชีพ 3) สภาวะเศรษฐกิจและรายได้ชุมชน 4) ศักยภาพชุมชน และ 5) สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจาก เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษารอบแนวคิดการศึกษา สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน ชุมชนในพื้นที่บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

จากนั้นจึงทำการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ประเด็นสำคัญด้านข้อมูลทางกายภาพ ศักยภาพชุมชน โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม สภาวะเศรษฐกิจและรายได้ชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และทำการจดบันทึกสังเกตการณ์

ต่อมาผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม โดยการออกแบบข้อคำถาม ซึ่งเป็นคำถามประเภทปลายเปิด ประเด็นคำถามจะเป็นไปตามประเด็นคำถาม 6 ประเด็น คือ บริบทและสภาพทั่วไปของชุมชน ข้อมูลทางกายภาพ ศักยภาพชุมชน โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม สภาวะเศรษฐกิจและรายได้ชุมชน และสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกช่องทาง ที่นำมาใช้ในการสร้างองค์ความรู้และอาชีพตามความต้องการของชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 สร้างองค์ความรู้และอาชีพเพื่อการพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชน
พื้นที่ในพื้นที่บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1. จัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างองค์ความรู้และสร้างอาชีพตามความต้องการของชุมชน
2. ดำเนินการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างองค์ความรู้และสร้างอาชีพตามความต้องการของชุมชน
3. ศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างองค์ความรู้และสร้างอาชีพตามความต้องการของชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สมาชิกชุมชนในพื้นที่บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างองค์ความรู้และสร้างอาชีพตามความต้องการของชุมชนตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
2. แบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างองค์ความรู้ และสร้างอาชีพตามความต้องการของชุมชนตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ความพึงพอใจเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนชุมชนในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกต

- 1.1 สถานที่ตั้งของชุมชนบ้านห้วงมะระ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ห่างจากอำเภอค่ายบางระจัน ประมาณ 16 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดสิงห์บุรี 28 กิโลเมตร
- 1.2 อาชีพของชุมชน ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการปลูกข้าว และอ้อยเป็นหลัก อาชีพรองของประชาชนในตำบล คือ อาชีพรับจ้าง เลี้ยงสัตว์ และอื่นๆ
- 1.3 วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชุมชน ยังเป็นวิถีชีวิตแบบชนบท มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน
- 1.4 ธุรกิจชุมชน ได้แก่ ลานตากข้าว จำหน่ายข้าวปลูก จำนวน 2 แห่ง และปั้มน้ำมัน (แบบหลอด) จำนวน 7 แห่ง

2. การสนทนากลุ่มจากผู้แทนชุมชน

จากการดำเนินการสนทนากลุ่มตัวแทนชุมชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มส่วนราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ได้แก่ พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ ตำรวจ และกลุ่มตัวแทนชุมชน ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ข้อคำถามจะอยู่ในรูปแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) พบว่า

2.1 บริบทและสภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อยู่ในอำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง 2 จังหวัด คือ จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดอ่างทอง ประชาชนของบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม มีครัวเรือนทั้งสิ้น 147 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 473 คน เป็นชาย 225 คน หญิง 248 คน ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีนางกฤษณา จุลนันท์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง ลักษณะที่ดินเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตร การเพาะปลูก มีหนองน้ำขนาดใหญ่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และการทำประโยชน์ของเกษตรกรโดยรอบบริเวณหนองน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการมีทำนา ทำไร่อ้อยเป็นหลัก และบางส่วนมีการทำสวน ไร่มันสำปะหลัง และผักทอง

2.2 การประกอบอาชีพ

ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ผักทอง และพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภค แจกจ่ายและจำหน่ายในชุมชน บางส่วนมีการทำปศุสัตว์บ้าง เช่น การเลี้ยงโค เลี้ยงแพะ เลี้ยงปลา เป็นต้น นอกจากนี้ มีธุรกิจชุมชนขนาดเล็กในชุมชน คือ ทำข้าว และการขายข้าวปลูก

2.3 สภาวะเศรษฐกิจและรายได้ชุมชน

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนส่วนใหญ่เป็นรายได้ที่เกิดจากภาคการเกษตร ซึ่งจำนวนรายได้ในแต่ละปีจะไม่มีความแน่นอน ขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งจำนวนผลผลิต และราคาตลาดในช่วงเวลานั้นๆ ไม่มีรายได้เสริมที่นอกเหนือจากรายได้จากการทำการเกษตร ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากประชากรในวัยทำงานจะออกไปทำงานในพื้นที่เมือง หรือพื้นที่ต่างจังหวัด

2.4 ศักยภาพชุมชน

คนต้นแบบ ประชาชนชาวบ้านของบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม ได้แก่ นายห้อยม รุ่งกำจัด มีความรู้ความสามารถด้านแพทย์แผนไทย

ผู้นำชุมชน นางกฤษณา จุลนันท์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม เป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านผู้นำ สามารถรวบรวมสมาชิกในชุมชนมาร่วมกิจกรรม สร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้อย่างหลากหลาย และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานราชการต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ประชาชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม มีคุณภาพชีวิตที่ค่อนข้างดี กล่าวคือ มีระบบน้ำบริโภคที่ดี มีประปาชุมชนที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งได้น้ำฝนและระบบชลประทานที่ดีในการทำเกษตร นอกจากนั้นบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม ยังมีแหล่งน้ำใช้ที่เป็นคลองธรรมชาติจำนวน 1 สาย มีไฟฟ้าทุกหลังคาเรือน ประชาชนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกัน ดำรงชีวิตกันอย่างสงบเรียบร้อย

ในด้านระบบบริการสาธารณสุขพื้นฐาน มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำ ตำบลหนองกระทุ่ม มีเจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุขประจำอยู่ จำนวน 4 คน

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อยู่ในความรับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรโพทะเล ที่คอยช่วยเหลือความสงบเรียบร้อยในชุมชน

2.5 สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

จากการศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม พบว่า

1) รายได้ของประชาชนในชุมชนจะขึ้นอยู่กับการทำเกษตร ซึ่งเป็นรายได้ทางเดียวและไม่แน่นอน ขาดอาชีพเสริม

2) พืชผลทางการเกษตรที่ปลูกไว้ขายไม่ได้ราคา และผลผลิตได้รับความเสียหายจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น แมลง ศัตรูพืช ภัยแล้ง เป็นต้น

3) ขาดการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อการสร้างอาชีพ

การศึกษาความต้องการของชุมชน พบว่าชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาอาชีพ โดยการนำพืชผลทางการเกษตรที่ราคาต่ำหรือขายไม่ได้ราคา มาทำการแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง และครอบครัว ซึ่งในการสนทนากลุ่มได้ข้อสรุปว่า ชุมชนต้องการสร้างอาชีพเสริมโดยการทำข้าวเกรียบจากพืชผลในชุมชน สร้างตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ให้สามารถขายเป็นรายได้เสริมได้

ผลการพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชนพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

จากข้อสรุปที่ได้ในขั้นตอนการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรีขึ้น ระหว่างวันที่ 22 - 23 สิงหาคม 2567 ณ ศาลาประชาคม หมู่ที่ 5 ต.หนองกระทุ่ม อ.ค่ายบางระจัน จ.สิงห์บุรี โดยมีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 30 คน การอบรมจะแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวเกรียบจากพืชผลทางการเกษตรในชุมชน

ส่วนผสม (สำหรับ 1-2 ที่)

- แป้งมัน	2 ช้อนตวง
- พริกไทยป่น	½ ช้อนชา
- เกลือป่น	½ ช้อนชา
- น้ำตาลทราย	1 ช้อนชา

- กระเทียมสับ 1 หัว
- พริกทอง (สามารถเปลี่ยนได้ตามวัตถุดิบที่มี) 250 กรัม

วิธีทำ

1. นำแป้งมันผสมกับเกลือ + พริกไทยบ่น + น้ำตาลทราย ผสมให้เข้ากัน
2. พอผสมเข้ากันแล้ว ใส่ผักทองนี้ (หนึ่ง 30 นาที) นวดให้เข้ากัน
3. พอเข้ากันเรียบร้อยแล้วปั้นเป็นก้อนยาวๆ
4. นำไปนึ่ง 45 นาที พอสุกแล้ว รอให้เย็นหรือแร็ปเข้าตู้เย็นช่องแข็ง
5. นำออกมาจากตู้เย็น ใช้มีดหั่นชิ้นบางๆ หรือใช้มีดสไลด์ผลไม้ค่อยๆ สไลด์ให้เป็นแผ่นบางๆ แล้วนำไปตากแดด สัก 1 - 2 แดด
6. พอแห้งเรียบร้อยแล้วนำไปทอดในน้ำมัน จะพองตัว

ภาพที่ 1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวเกรียบจากพืชผลทางการเกษตรในชุมชนบ้านห้วยมะระ

2. การสร้างตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อการจำหน่าย

การออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์

ภาพที่ 2 การให้ความรู้ในหัวข้อการสร้างตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อการจำหน่าย

หลังจากได้ดำเนินการอบรมการออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์แล้ว ผู้เข้าร่วมอบรมจึงร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อร่วมกันออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ข้าวเกรียบ ผลการออกแบบ เป็นดังนี้

ภาพที่ 3 ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ข้าวเกรียบเพื่อการจำหน่าย

จากการประเมินความพึงพอใจต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งประเมินโดยผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 30 คน ได้ผลการวิจัยดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

รายละเอียด	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านเนื้อหาสาระ			
1.1 เนื้อหาตรงตามที่ท่านคาดหวัง	4.65	0.48	มากที่สุด
1.2 เนื้อหามีความเหมาะสม เพียงพอ และ น่าสนใจ	4.80	0.41	มากที่สุด
1.3 เนื้อหาเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน	4.77	0.43	มากที่สุด
1.4 ความพึงพอใจในเนื้อหาโดยภาพรวม	4.90	0.31	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	4.90	0.23	มากที่สุด
2. ด้านการดำเนินการ			
2.1 รูปแบบการจัดอบรม	4.77	0.43	มากที่สุด
2.2 ความพร้อมของสถานที่/โสตทัศนูปกรณ์	4.70	0.47	มากที่สุด
2.3 เอกสารประกอบการอบรม	4.63	0.63	มากที่สุด
2.4 อาหาร/อาหารว่าง/เครื่องดื่ม	4.93	0.25	มากที่สุด
2.5 การอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่	4.83	0.35	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	4.77	0.22	มากที่สุด
3. ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับวิทยากร			
3.1 เนื้อหาครบถ้วนตามหลักสูตรที่กำหนด	4.87	0.35	มากที่สุด
3.2 เทคนิคการถ่ายทอดและการใช้สื่อประกอบการสอนช่วยให้การเรียนรู้ดียิ่งขึ้น	4.90	0.31	มากที่สุด
3.3 การเปิดโอกาสให้ซักถาม	4.90	0.31	มากที่สุด
3.3 การตอบคำถามมีความชัดเจน ตรงประเด็น และเข้าใจง่าย	4.77	0.43	มากที่สุด
3.5 ความพึงพอใจต่อวิทยากรโดยภาพรวม	4.83	0.46	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	4.85	0.19	มากที่สุด

ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า ในด้านเนื้อหา ผู้เข้าร่วมการอบรมมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$, S.D. = 0.23) ด้านการดำเนินการ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.77$, S.D. = 0.22) และด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับวิทยากร มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.85$, S.D. = 0.19)

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว อ้อย และมันสำปะหลัง รายได้จากการเกษตรมีความไม่แน่นอนเนื่องจากปัจจัยภายนอก เช่น ภัยแล้งและศัตรูพืช ขณะเดียวกันชุมชนยังขาดอาชีพเสริมและการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เพิ่มเติม โดยชุมชนบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่าต้องการทำข้าวเกรียบจากพืชผลในชุมชน สร้างตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ให้สามารถขายเป็นรายได้เสริมได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hodgson et al. (2011) ที่กล่าวถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเกษตรชุมชน เช่น การลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารและการเพิ่มรายได้จากการผลิตอาหารในพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนการสร้างอาชีพเสริมที่สามารถพัฒนาความยั่งยืนของชุมชนได้ นอกจากนี้ Kwadzo (2022) ยังได้ชี้ให้เห็นว่าการมีอาชีพเสริมในชุมชนสามารถช่วยลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอก เช่น สภาพอากาศหรือปัญหาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อรายได้จากการเกษตร งานวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสนับสนุนอาชีพเสริมในพื้นที่ชนบทเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาแหล่งรายได้เดียว

2. จากการพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของชุมชนพื้นที่บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับสมาชิกในชุมชน โดยเน้นการสร้างอาชีพเสริม เช่น การผลิตข้าวเกรียบจากพืชผลในชุมชน และการออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ ซึ่งผลการจัดอบรมได้รับการตอบรับอย่างดี ผู้เข้าร่วมอบรมมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดในทุกด้าน ได้แก่ เนื้อหาสาระ ($\bar{X} = 4.90$, S.D. = 0.23) การดำเนินการ ($\bar{X} = 4.77$, S.D. = 0.22) และวิทยากร ($\bar{X} = 4.85$, S.D. = 0.19) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Allen et al. (2019) ซึ่งพบว่า workshops ในชุมชนสามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมที่มีการแบ่งปันความรู้และทักษะจากทั้งผู้เข้าร่วมและผู้จัดงาน ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ งานวิจัยของ Karasik (2020) ยังได้แสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการวางแผนและการดำเนินการอบรมช่วยให้เกิดการยอมรับและความพึงพอใจจากผู้เข้าร่วมที่สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ดึงดูดใจและเหมาะสมกับตลาดเป้าหมาย หรือการสร้างตราสินค้าที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชน
2. ศึกษาแนวทางการพัฒนาการรวมกลุ่มของประชากรในชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
3. ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการนำผลการวิจัยและรูปแบบการพัฒนาชุมชนไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน เพื่อขยายผลและสร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

เอกสารอ้างอิง

- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2520). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). *การบริหารงานพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ. (2545). *ชุดวิชาการวิจัยชุมชน*. กรุงเทพฯ: เอส อาร์พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- ทวี ทิมชา. (2528). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ชุมชนเข้มแข็ง: แนวคิดและประสบการณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, และคณะ. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บัณฑิต อ่อนดำ. (2545). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบยั่งยืน*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *การพัฒนาชนบท: เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543
- สุนทร พูนเอียด. (2543). *กระบวนการพัฒนาชุมชน*. สุราษฎร์ธานี: สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อคิน รพีพัฒน์. (2539). *ปัญหาการพัฒนาชนบท: บทเรียนจากกรณีกกระบัตร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อุบลวรรณ สืบยุค. *ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัย : ศึกษากรณีการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้มีรายได้น้อย โครงการฟื้นฟูนครบางบัว กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Allen, J., Smith, R., & White, P. (2019). Community workshops as a tool for sustainable development. *Journal of Community Development*, 54(3), 23–35.
- Brownlea, A. (1987). *Participation: Myths, reality, and prognosis*. New York: Basic Books.
- Bearley, R. (1990). Collaborative processes in rural community projects. *Development Quarterly*, 15(1), 45–58.
- Dunham, A. (1958). The outlook for community development in *The Social Welfare Forum: Proceedings of the National Conference on Social Welfare*.

- Hodgson, J. A., Thomas, C. D., Wintle, B. A., & Moilanen, A. (2011). Hill habitat re-creation strategies for promoting adaptation of species to climate change. **Journal of Applied Ecology**, 48(3), 682–690. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2664.2011.01954.x>
- Karasik, P. (2020). Effective community engagement strategies. **Journal of Social Innovations**, 25(4), 55–69.
- Kwadzo, G. (2022). Supplemental income generation in rural agriculture. **Agricultural Economics Review**, 33(5), 78–90.
- Miniclier, L. (1956). Social processes in rural development. **Journal of Rural Studies**, 12(3), 35–49.
- Reeves, D. (1970). Essential components of successful community groups. **Sociological Review**, 18(6), 123–140.